

A photograph of a church service in front of a stone building. In the foreground, several people wearing white and red robes are seen from behind, standing in a line. In the background, a group of people is gathered in front of a stone building with a large arched window. A tree with white blossoms is visible on the right side of the image.

LEX ORANDI, LEX CREDENDI

50 år med Kirkelig Fornyelse

Kjetil Kringlebotten og Helge Unneland (red.)

LEX ORANDI, LEX CREDENDI

LEX ORANDI, LEX CREDENDI

50 år med Kirkelig Fornyelse

Kjetil Kringlebotten og Helge Unneland (red.)

EFREM FORLAG

Boken er utgitt i samarbeid mellom KIRKELIG FORNYELSE og EFREM FORLAG.

© : EFREM FORLAG AS 2019 www.efremforlag.no

ISBN : 978-82-92922-58-3

Omslag og sats : ØYVIND LERØ GRAFISK DESIGN

Satt i : TRINITÉ WIDE 11/12,1

Papir : SCANDIA NATURAL WHITE 120G

Trykk : DARDEDZE HOLOGRAFIJA

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med efrem forlag as er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

INNHold

Forord • 7

KJETIL KRINGLEBOTTEN | KF og liturgisk fornying • 11

ROALD NIKOLAI FLEMESTAD | Historien om Kirkelig Fornyelse • 17

TORBJØRN OLSEN | I stevne på Granavollen i 50 år • 35

OLAV RUNE EKELAND BASTRUP | Pro Orthodoxia • 43

KIRSTEN BROCH FLEMESTAD | På Kongeveien mot Nidaros • 57

BERNT T. OFTESTAD | Tilflukt og provokasjon • 71

Salmer fra KF-miljøet • 93

SVENN MARTINSEN | «Hans ring jeg bær...» • 109

Victors vektervers • 141

HELGE UNNELAND | Kirkelig familieleir – «Åptaleiren» • 143

PAUL OTTO BRUNSTAD | Sta Sunniva studenthjem • 155

MORTEN ALSVIK | Kirkelig Fornyelse i nord • 167

ØYSTEIN THELLE | «Hvor elskelige er ikke dine boliger, o Herre» • 171

OTTAR MIKAEL MYRSETH | 30 år med Arbeidsdagar • 183

Arken-serien • 193

«Kva er kyrkjeleg fornying?» • 197

DAG ØIVIND VINCENT ØSTERENG | Tidebønn • 209

ARNFINN ANDREAS HARAM | Epilog • 213

Den ene av de to «Søsterkirkene på Gran» som ble sentralt samlingssted for Kirkelig Fornyelse.

FORORD

«Record what happened – and why!»

Mange foreninger og lag gir ut historieskrift når det jubileres. Slik sett lå det vel til rette for et festskrift når Bønne- og arbeidsfellesskapet Kirkelig Fornyelse (KF) rundet 50 år i 2017. Problemet var bare at 50-årsmarkeringen falt sammen med nedleggelsen av organisasjonen Kirkelig Fornyelse. Mange av bidragene i denne boken forsøker å gi svar på «hvorfors det gikk som det gikk». Men som flere av tekstforfatterne poengterer – om organisasjonen KF er nedlagt, fortsetter ‘bevegelsen’ sitt virke gjennom alle de mennesker som har latt seg berøre og bevege i møte med forkynnelsen, gudstjenestegleden og det kristne fellesskapet på de ulike møtestedet der KFs visjon ble synliggjort. ‘Virkningshistorien’ av det som er sådd, overlater vi trygt til «Han som gir vekst».

På KFs siste årsmøte 6. januar 2017 ble det vedtatt at oppsparte midler ved nedleggelse skulle brukes til utgivelse av en fornyet tidebønnbok, bygget på Agnar Sandviks gamle som har vært benyttet i bevegelsens 50-årige historie. Den nye tidebønnboken kom ut høsten 2017 og er på mange måter en økumenisk arv fra KF, slik det beskrives i bokens forord (som forøvrig er gjengitt her). Om det ble midler igjen på kontoen etter denne utgivelsen, skulle det utgis en bok om KFs historie.

Vi fikk et godt råd fra msgr. John Broadhurst, trofast deltaker på kirkestevnene på Gran: «Record what happened – and why!» Han framhevet viktigheten

av at en bevegelse som KF ikke forsvant uten å etterlate seg materiale som kan dokumentere en viktig periode i vårt lands kirkehistorie. Mye arkivmateriale er samlet inn og overlatt MF-Vitenskapelig høyskole for framtidig forskning. Denne boken gir ordet til flere sentrale personer i bevegelsen. De er spurt om å dele med leserne hva Bønne- og arbeidsfellesskapet KF har betydd for dem, og reflektere høyt om ulike veivalg. Det er ulike stemmer, de gjorde ulike valg for kirketilhørighet. Alle innlegg står for forfatternes regning.

Flere artikkelforfattere nevner den kirkemusikalske og liturgiske fornyelsen som KF har stått for gjennom kirkemusikernes Pro Orthodoxia. Et av bidragene handler nettopp om dette. Kunstneres tilknytning til bevegelsen vises både i bilder og i et utvalg tekster med salmer fra Granstevnets «Hymanarium». Flere av salmene fant veien til Norsk salmebok 2013.

Andre bidrag gir beskrivende tilbakeblikk fra KFs møtepunkter, enten det er «KF i nord», pilegrimsvandringene, Arbeidsdagene, Sta. Sunniva studenthjem eller familieleiren på Åpta; og noen av leirdeltakerne har fått sine vitnesbyrd på trykk! Det gis et tilbakeblikk i takknemmelighet. Prestenes Pro Ecclesia får sin artikkel, og en av de unge prestene forteller om sin vei inn i bevegelsen til forankring i en sakramental og liturgisk spiritualitet.

KF oppstod i en brytningstid for Den norske kirke, med et mål om fornyet bevissthet om Den norske kirkes apostolisitet og katolisitet. Bevegelsens tidskrift, *Lære og Liv*, framholder stadig sammenhengen mellom det vi som kirke er overgitt «en gang for alle» – og det livet vi er kalt til å leve som kirke og som troende mennesker. I denne perioden gjorde folkekirken ulike valg som førte bort fra den økumeniske overlevering, og KF kan telle mange tapte slag. Noen konkluderte med at Den norske kirke hadde passert ‘point of no return’ og forlatt apostolisk tro. Dette førte mange til oppbrudd og konversjoner.

Overfor Den norske kirke – i spenningen mellom form og innhold – nådde nok ‘fornyelsen’ lengst ut når det gjaldt formen, det estetiske. I ‘alle’ kirker finnes det i dag prosesjonskors/krusifiks. Ingen prosesjon uten korset i front. Flere enn presten ikles liturgiske klær, det synges bibelske salmer og halleluja-vers med evangelieprosesjon, og praksisen med tidebønn har vokst fram i ulike menigheter, i staber, familier, husfellesskap og bibelgrupper. Hvem skulle tro det på 1980-tallet?

Og KF-kvinnene som startet pilegrimsvandring ved Olsoktider, var pionerer. Hvem kunne drømme om at det i deres fotspor vokste fram noe som er blitt ‘allmannseie’ med merket pilegrimsled og store offentlige bevilgninger!

En bok som dette kan på ingen måte gi et fulldekkende bilde av Kirkelig Fornyelses 50 år. Et 'hull' i historiefortellingen må nevnes: Boken mangler en artikkel om hva KFs tidsskrift *Lære og Liv* har betydd for de mange hundre som har abonnert gjennom årene. Her finnes minst en 'hyllemeter' med velskrevne og dyptpløyende artikler! Det startet som et enkelt studentdrevet tidsskrift i 1974, men de siste årgangene fram til 2014 hadde profesjonelt design på glanset papir. Vi har tatt med programartikkelen fra nr.1/74 av Arnfinn Haram: Kyrkja med stor K.

Det er håp om at både *Lære og Liv* og Arkenheftene og ulikt arkivstoff etter hvert kan digitaliseres og gjøres tilgjengelig for alle på nettstedet www.kirkelig-fornyelse.no.

Til denne boken har Kjetil Kringlebotten vært koordinator for innsamlingsarbeidet av de ulike bidrag, sammen med Helge Unneland. De har fått god hjelp av Ottar M. Myrseth, Kirsten B. Flemestad og Svenn Martinsen. De to siste har sammen med Boe Johannes Hermansen og Stein Barlaup bidratt med billedstoff til boken. Stor takk til Efrem forlag ved Øyvind Lerø for konstruktivt samarbeid og for bokens vakre design.

Lex orandi, lex credendi – 50 år med Kirkelig Fornyelse, er bokens tittel. Vi ber det vi tror. Det vil vi fortsette med!

Bergen 11. juli 2019

Kjetil Kringlebotten og Helge Unneland

Daglig bønn om kirkelig fornyelse:

Himmelske Far,
 Utgyd Din Ånd over hele Din Kirke.
 Gi oss en ny visjon av Din herlighet,
 en ny opplevelse av Din makt,
 en ny trofasthet mot Ditt ord
 og en ny hengivenhet i Din tjeneste,
 slik at Ditt hellige navn må bli æret
 og Ditt rike fremmet
 gjennom vårt fornyede vitnesbyrd,
 ved Jesus Kristus vår Herre.
 Amen

Unge ministranter som lysbærere under lesning av evangeliet ved messe i Nikolaikirken på Gran.

KJETIL KRINGLEBOTTEN

KF OG LITURGISK FORNYING

Nokre innleiande refleksjonar

Dette innleiingskapitlet skal ikkje vere noko gjennomgong av KF si historie, då vi har mange gode bidrag til det i denne boka, men ein kort refleksjon over kva KF har betydd for meg. Eg vil samstundes slå eit slag for undervising om liturgien. Dette er ikkje viktig berre for kunnskapens del, men fordi guds-tilbedinga er kristenlivets kjerne.

Eg vart fyrst kjend med KF omlag midt på 2000-talet. Før den tid kjende eg til nokre av 'aktørane.' Ronny Heimli kjende eg som krinsssekretær i samemisjonen og Arnfinn Haram hadde eg møtt nokre gonger då han var i Loddefjord, då tanta mi kjende han. Men mitt fyrste skikkelege møte trur eg kom i 2005, då eg overnatta hjå Bjarte Hove på Sta. Sunniva Studenthjem fordi eg skulle vere med på ei FBB-samling på NLA dagen etter. Eg fekk møtt folk som etter kvart vart vener, og på NLA fekk eg ta del i både tidebøn og nattverdsgudsteneste saman med andre. Eg opplevde å høyre heime. Eg hadde vore interessert i teologi i nokre år, sidan eg gjekk på bibelskulen på Bildøy (2002–2003) og året etter, då eg var i militæret som vaksenopplæringsassistent hadde eg ein del dødtid som vart brukt på lesing og på ei rekke kristne fora på nett. Der fekk eg auga opp for det høgkyrkjelege, og for det katolske, og då eg kom over KF seinare opplevde eg at dette vart konkretisert.

Ein av dei, for meg beste opplevingane, kom under ein av arbeidsdagane i Bergen, utan at eg hugsar nøyaktig årstal. Vi feira vesper i Mariakirken på kvelden fredagen og dette var ein av dei fyrste gongane eg verkeleg opplevde å høyre heime. Noko så enkelt som at alle saman krossa seg i innleiinga og under velsig-

ninga gjekk sterkt inn på meg. Eg var ikkje åleine om dette. Eg hadde funne ein fellesskap med folk som ikkje var redde for å vise med kroppen kva dei stod for, og som ikkje var redde for å bli oppfatta som 'for katolske.' Eg fekk mange gode vener og bekjente gjennom KF og i 2008, då eg byrja på teologistudiene på NLA, flytta eg inn på Sta. Sunniva Studenthjem. Der fekk eg fem gode år, fire i Erik Pontoppidansgate og eitt på Florida. Gjennom desse åra lærte eg mykje, både som student på NLA, men også på studentheimen. Eg fekk også gode fredagar i Mariakirken, fram til den stengde i januar 2010, med ein gjeng som feira vesper. Alt dette gjorde eit stort inntrykk på meg og har vore med og forma meg som prest, kristen og som menneske. Det å kunne feire tidebøn og messe saman med andre, både gamle og unge, er stort og dette gav meg ei vedvarande interesse for liturgi som no har 'kulminert' i at eg sit i Durham, i Nordaust-England, og arbeider med eit doktorgradsprosjekt om det filosofiske eller metafysiske grunnlaget for liturgisk deltaking. Og det er nettopp liturgi som for meg er det viktigaste stikkordet når eg tenker på KF.

Liturgien let oss få uttrykke oss på djupt menneskeleg vis, i kroppsleg og åndelig samhandling. For som menneske er vi ikkje ånder der ute. Vi er kropp. Denne kroppslege forankringa er essensiell. Den lutherske spiritualiteten, poengterer Knut Alfsvåg, er «liturgisk og sakramental; den understreker betydningen av fysisk nærvær og tradisjonsbundne fortellinger og metaforer.»¹ Dette handlar om relasjon, om ei kroppsleggjeri eller *gestaltning* av relasjonane mellom dei gudstenestefeirande, Gud og verda. Mennesket er grunnleggjande sosialt og kroppsleg, og må difor uttrykke seg slik. Vidare er mennesket essensielt gudstilbedande; 'det tilbedande mennesket,' *homo adorans*, som den russisk-amerikanske ortodokse teologen Alexander Schmemmann seier det, eller 'det liturgiske mennesket,' *homo liturgicus*, som den amerikanske romersk-katolske teologen Scott Hahn seier det.² Men fyrst og framst er det forankra i Kristus. I han finn vi det einaste mennesket som fullt ut var, og er, det 'tilbedande og liturgiske mennesket.' Og når vi feirar liturgi, når vi er «eit heilagt presteskap» som «ber fram åndelege offer, som Gud tek imot med glede,» så er dette alltid «ved Jesus Kristus» (1Pet 2,5). Liturgien er altså eit svar på, og ei deltaking i Kristus-hendinga, forankra i vår kroppslege og sosiale natur som tilbedande vesen. I gudstenesta er fokus på at Gud har kome til oss, at han har gitt oss sine gåver og at vi kan gje dei same gåvene tilbake til han, i takk og tilbeding. For å sitere offertoriebøna eg brukt då eg var sokneprest i Kvinnherad (inspirert både av dei vanlege takkebønene i liturgien og år både på Gran og studentheimen):

Velsigna vere du, Herre, allheims Gud. Di er jorda og alt som fyller henne. Av din rikdom har vi teke imot det vi no har gjeve deg attende, og dette brødet og denne vinen som vi ber fram for deg, frukter av jorda og vintreet, og av menneskehenders arbeid, som for oss vert brødet til liv og begeret til frelse. Ta imot oss, vår takk og vår pris, og gåvene våre i Jesu namn. Amen.

Dette er ikkje noko vi finn på frå søndag til søndag. Form og gitte praksisar er heilt sentralt. Liturgiens styrke ligg nettopp i det repetererte, det gjentakande, der vi gong på gong blir deltakande i det Gud gir oss, det Kristus gir oss, han som er «i går og i dag den same, ja, til evig tid» (Hebr 13,8). Repetisjonen er ikkje identisk, men liturgien er grunnleggjande repeterande og det vil virke framandgjerande å ha for store variasjonar. Dette betyr ikkje at ein ikkje kan ha ulike typer gudstenester, eller at det ikkje kan vere noko forskjel mellom ulike typer gudstenester, men at ein kjerneverdi fyrst og framst må vere attkjenninga og at dette er ein heilt essensiell del av det å involvere folk.³

Liturgi og praksis er faktisk meir grunnleggjande enn læra (sjølv om det ikkje alltid er like sjølvinnlysande i lutherske samanhengar). For at teologien og den teologiske refleksjonen skal vere «livsnær og relevant», skriv Alfsvåg, må den «være forankret i den levende menighets bønn og bekjennelse.» Dette, skriv han vidare, «kan ikke snus; dogmatikk er primært den bedende menighets refleksjon over og kritiske drøftelse av sin tro og dens forutsetninger og konsekvenser. Den teoretiske teologis praksisforankring kan derfor ikke oppløses uten at trosforståelsen blir en annen.»⁴ Og difor må vi forstå at om vi skal endre noko, så må det skje på liturgien sine premiss. Liturgiske endringar må integrerast; dei må vere naturleg og 'organisk' tilknytt den liturgiske tradisjonen ein står i. Som Gregory Dix skriv:

*The depth and breadth and allusiveness of the classical rites ... comes just from this, that their real author is always the worshipping church, not any individual however holy and gifted, any committee however representative, or any legislator however wise. ... The good liturgies were not written; they grew.*⁵

Det er altså snakk om ein tradisjonsbunden fleksibilitet. Slik kjem ikkje berre den lokale eigenarten, og dei behova som finst der, til uttrykk, men ein kan også ha eit gjennomtenkt og slitesterkt språk som uttrykker dei universelle og økumeniske kristne sanningane.

Eg vil difor slå eit slag for undervising om liturgien. Dette er ikkje viktig berre for kunnskapens del, men fordi gudstilbedinga er kristenlivets kjerne. Ein bør

ikkje berre involvere folk for involveringa si skuld, men også tolke dette inn i ei større ramme. Ein bør undervise om liturgien og symbolbruken, og forklare kvifor ein gjer det ein gjer. Difor bør ein arrangere liturgikveldar, salmekveldar, o.l., der ein går gjennom liturgien, både historisk, praktisk og prinsipielt, for å skape meir forståing. Ein må tole endringar, men endringa må vere *naturleg*. Liturgien i lokalkyrkja må ikkje berre forankrast i kyrkjelyden sin eigenart, slik at den vert seg sjølv nok, eller i tanken om at involvering er nok i seg sjølv. Liturgien må forankrast i det universalt menneskelege og i det universalkyrkjelege, katolske, og i ei grunnleggjande forståing av kvifor vi feirar gudsteneste, knytt til Guds gjerningar og til forståinga av mennesket som kroppsleg, praktisk og sosial, som *homo adorans* og *homo liturgicus*. Og det er nettopp her KF har vore så sentral for meg.

Durham, 4. søndag i openberringstida,
27. januar 2019

Ungdommer i KF-miljøet, lyttende til foredrag på Granstevne.

NOTER:

- 1 Alfsvåg, «Luthersk spiritualitet,» 49.
- 2 Schmemmann, *For the Life of the World*, 118; Hahn, «Worship in the Word,» 106.
- 3 Om liturgiens repeterande vesen, sjå to bøker av den britiske anglikanske teologen Catherine Pickstock; *After Writing* og *Repetition and Identity*. Pickstock sin liturgiske teologi er noko av det eg jobbar med no, i Durham. Ho er særers inspirert av Søren Kierkegaard og spesielt hans verk *Gjentagelsen*.
- 4 Alfsvåg, «Luthersk spiritualitet,» 51.
- 5 Dix, *The Shape of the Liturgy*, 718–719 (jf. 613–734).

KJELDER:

- ALFSVÅG, KNUT. «Luthersk spiritualitet: Om lære og liv i den éne, kristne kirke.» Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke 40:1 (2013): 42–56, http://ep.teologi.dk/Tidsskrifter/DTTK/DTTK_2013_01.pdf, besøkt 25.01.2019
- DAVISON, ANDREW & MILBANK, ALISON. *For the Parish: A Critique of Fresh Expressions*. London: SCM Press, 2010
- DIX, GREGORY. *The Shape of the Liturgy*. Second ed., reprint 1975. London: A&C Black, 1945
- HAHN, SCOTT. «Worship in the Word: Toward a Liturgical Hermeneutic.» *Letter & Spirit* 1 (2005): 101-136, <http://www.scotthahn.com/resources-1/2016/1/15/worship-in-the-word-toward-a-liturgical-hermeneutic>, besøkt 25.01.2019
- HOLTER, STIG WERNØ. *Kom, tilbe med fryd: Innføring i liturgikk og hymnologi*. Oslo: Solum, 2008
- NORHEIM, BÅRD EIRIK HALLESBY. *Kan tru praktiserast? Teologi for kristent ungdomsarbeid*. Trondheim: Tapir Akademisk, 2008
- PICKSTOCK, CATHERINE. *After Writing: On the Liturgical Consummation of Philosophy*. Oxford: Blackwell, 1998
- PICKSTOCK, CATHERINE. *Repetition and Identity*. Oxford: Oxford University Press, 2013
- RASMUSSEN, RUNE. *Bønn med alle sanser: Bønnestasjoner til bruk i trosopplæring, gudstjeneste og smågrupper*. Oslo: IKO-forlaget, 2006
- RASMUSSEN, RUNE. *Se, smak og kjenn! Tilrettelagt konfirmantopplegg med bakgrunns- og metodestoff*. Oslo: IKO-forlaget, 2006
- RONG, MARIT. *Det liturgiske møte: Språk og gudsmetaforer i Den norske kirkes høymesse*. PhD-avhandling ved Universitetet i Bergen, 2009, https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/3658/Dr.thesis_Marit%20Rong.pdf, besøkt 25.01.2019
- SCHMEMMANN, ALEXANDER. *For the Life of the World: Sacraments and Orthodoxy*. 2nd Expanded edition. Crestwood, NY: SVS Press, 1997
- SÆTHER, ARNE E. *Kirken som bygg og bilde: Rom og liturgi ved et tusenårsskifte*. Oslo: Verbum, 2013
- THOMASSEN, MERETE & LOMHEIM, SYLFE. *Når dere ber: Om liturgisk språk og utforming av bønner til gudstjenesten*. Oslo: Verbum, 2013
- TJØRROM, OLA. *Smak av himmel, lukt av jord: Materialistisk spiritualitet*. Oslo: Verbum, 2005.

ROALD NIKOLAI FLEMESTAD

HISTORIEN OM KIRKELIG FORNYELSE

Avskjedstale ved 'gravølet' på Gran 2017

Virksomhetsidéen som lå til grunn for Bønne- og Arbeidsfellesskapet Kirkelig Fornyelse (KF) fremkommer programmatisk av navnet.

Det dreier seg ikke om en forening for dem med særlige interesser i den kirkelige sfære, men om et forpliktende fellesskap som vil be og arbeide for å fornye kirkelivet som sådan. I en brytningstid med store omskiftelser i horisonten ønsket man å bidra til fornyelse på basis av den almenkirkelige trosoverlevering. Faktisk er 1960-årene da KF ble stiftet, blitt betegnet som kirkehistorisk like avgjørende som reformasjonstiåret fra 1520. Likesom dengang førte nye åndsstrømninger til radikale omkalfatringer i vesterlandsk kristenhet. På linje med andre kirkelige initiativ avspeilte stiftelsen av Kirkelig Fornyelse de sterke og varige impulsene i tiden, men samlingen utsprang også av bevisstheten om at Den norske kirke som hadde gitt oss troen, var på vei inn i en dyp åndelig krise.

For å nå denne målsetning om en kirkelig fornyelse ville man imidlertid ikke nøye seg med å stifte nok en kirkelig forening til fremme av en god sak. Det åndelige og forpliktende i engasjementet kom til uttrykk ved at man på tilnærmet 'haugianske' premisser opprettet et slags 'eldsteråd' til å lede virksomheten, et collegium med tre prester og tre lege medlemmer hvor av to velges, eller gjenvelges, hvert år. Disse seks utpeker så fra sin midte en formann blant de presteviede. På denne måte skulle kollegiet føre an som en åndelig autoritet i et åndelig prosjekt.

Fellesskapets målsetning

Basis for virksomheten var Erklæringen om kirkelig fornyelse fra 1969. Med henvisning til lutherske normkilder som skrift og bekjennelse tegner dokumentet en pastoral og liturgisk visjon av hva det vil si å være kirke. Problemhorisonten som lå til grunn for basisdokumentets ønske om fornyelse, var folkekirkeideologiens destruktive konsekvenser for Den norske kirkes identitet, læremessig såvel som i den pastorale praksis. Den åndelige oppløsning skulle møtes med en kirkelig kristendom basert på Bibel og Bekjennelse. Den underliggende visjon i prosjektet var således en liturgisk fornyelse av menighetene slik at den enkeltes trosliv kunne finne sitt feste i et sakramentalt fellesskap omkring alteret.

Selv om de kirkelige målsetninger skisseres på klare lutherske premisser, avspeiler nødvendigvis kravet om en ny kirkelig praksis også en klar avstandtagen fra lutherdommens historiske tilretteleggelse av menighetslivet som en slags statlig ritualforvaltning i borgersamfunnet. Derved var det i selve utgangspunktet innbakt en kritikk av statskirkesystemet samtidig som idealet om levende menigheter også fremstod som et alternativ til vekkelsens foreningskristendom.

Fellesskapets organisasjon

Fra den spede begynnelse på slutten av sekstitallet som en uformell vennekrets

Fra uttoget etter høymessen på Granstevnet i 1978. I kretsen av deltagere gjenkjenner vi bl.a. (fra venstre) Ketil Nødtvedt og Stig Wernø Holter i alba, Kåre Svebak, Kjell Sæter, Ralph D. Kolnes (bak), Kirsten Flemestad med barn på armen, Jan og Aud Schumacher,

av prester og studenter fra begge teologiske fakulteter, ble Kirkelig Fornyelse i 1976 åpnet også for lege medlemmer. Denne tilvekst førte til at fellesskapet med inn- og utmeldinger etterhvert kom til å omfatte en stabil medlemsmasse på rundt 130–140 medlemmer som igjen var omgitt av en langt videre krets av interesserte. Sentralt i dette stod prestegruppen *Pro Ecclesia*, reorganisert i 1990 med Stein Eirik Foss som den første prior. Deretter fulgte Asle Dingstad, Victor Meyer, Sverre Langeland og til sist Svenn Martinsen.

Tilstrømningen av legfolk var en frukt av prestenes menighetsarbeide, men fellesskapet fikk etterhvert også et påtagelig løft gjennom tilfanget av dyktige kirkemusikere som i 1977 dannet et eget fellesskap kalt *Pro Orthodoxia* bestående på det meste av atten ressursrike medlemmer. Gruppen ble ledet av Stig Wernø Holter, deretter Trond Kverno og de siste årene av Olav Rune Bastrup. Således ble det på det årvisse kirkestevne på Gran gjerne fremført nykomponert liturgisk musikk av Trond Kverno, Johan Varen Ugland, Olaf Buerud og andre. Det ble min oppgave å tjene som deres visitator.

Fellesskapets virksomhet

Fornylsearbeidet skulle ellers nedfelles i ulike aktiviteter som bønne- og bibelgrupper, regionale og lokale kirkestevner, pilegrimsvandringar, familieieir,

Tore Wigen, Olav Holten, Helge Aarflot, Bernt T. Oftestad, Leiv og Else Skagestad Aalen, Asle A. Dingstad, Torhild og Svenn Martinsen.

ungdomsleir og – på et mer akademisk nivå – årlige teologiske arbeidsdager samt tidsskriftet *Lære og Liv*. Noen av artiklene og foredragene ble også utgitt som egne hefter i den såkalte Arken-serien.

Sentrum i virksomheten må imidlertid sies å være den årlige samlingen på Granavolden som på nittitallet samlet rundt 250–300 deltagere helgen igjennom.¹ Det som trakk, var ikke bare foredragene og det rike gudstjenestelivet med lørdagens festvesper som høydepunkt for mange (se faksimile fra NRKs opptak på Gran i 1990 på neste side); viktig var også muligheten for sjelesorg og skriftemål. Allerede i årsmeldingen fra 1979 «klages» det over at virksomheten har nådd et nivå som gjorde det vanskelig å komme videre uten lønnet arbeidskraft. Tom Hængsle skulle likevel i mange år samvittighetsfullt komme til å virke som arbeidssekretær på toppen av hans tjeneste som menighetsprest.

Ellers lyktes vi, på godt og ondt, å profilere våre anliggender i pressen. Vårt Land og ikke minst Dagen gav oss spalteplass og dekket våre ulike arrangementer, ofte med førstesideoppslag ledsaget av fyldige reportasjer og intervjuer særlig gjennom de kritiske 1990-årene.² Omtalen i Aftenposten var sporadisk og undertiden noe reservert. Mer kritisk var imidlertid Dagbladet som etter Granstevnet i 1980 skrev at KF fremstår som «skremmende svermere og rabiater ekstremister». Videre ble det gjort gjeldende at innenfor KF gjør hver og en krav på å være selve Jesu synlige stedfortreder.³

Den åndelige impuls

Ved de ulike arrangementene inngikk vanligvis undervisning i form av bibeltimer og pastorale, teologiske foredrag. Viktig var de regionale «Kirkedager» – fremfor alt i Innvik, Leikanger, Trondenes og Oslo – som fungerte som lokale Granstevner i miniatyr. Tema ved samlingene var stort sett hva man kunne kalle «oppbyggelige og broderlige samtaler» i tilknytning til kirkeåret. Disse sammenkomstene ble gjerne inspirert av Arnfinn Haram som med sin kreative personlighet kunne sies å være nærværende også selv om han ikke var tilstede!

Etterhvert skulle imidlertid den oppbyggelige form og atmosfære bli mer og mer preget av de tiltagende konfliktene i kirkelivet og det frembrytende kulturelle skifte som ble stadig tydeligere. Nye problemstillinger førte til at talere og foredragsholdere til de forskjellige arrangementene ikke bare kom fra egne rekker, men profilerte personligheter fra inn- og utland bidro med impulser såvel til den enkeltes fromhetsliv som til forståelsen av brytningene i tiden. Slik var Børre Knudsen og brødrene Leiv og Sverre Aalen helt fra begynnelsen knyttet til

miljøet – den siste som medlem, men tilførselen av nye perspektiver og innsikter skyldtes ikke minst gjestetalere fra utlandet som representerte større kirkelige sammenhenger enn vår egen andedam. De fleste av foredragene ble trykket i vårt husorgan *Lære og liv*, som i dets 40-årige levetid var velsignet med et bredt team av engasjerte redaksjonsmedarbeidere og skribenter. Blant de mange redaksjonelle medarbeidere gjennom årene må særlig fremheves den langvarige innsats fra Frødis Dietrichson, Helge Unneland og Ole Christian Braaten.⁴

Inspirasjonen utenfra

Navn som særlig bør nevnes i forbindelse med impulsene utenfra, er fra Sverige først og fremst Per-Olof Sjögren som allerede tidlig på syttitallet var avgjørende viktig for vår åndelige profilering. Senere også Bertil Gärtner og Bo Giertz samt Folke Olofsson, Dag Sandahl og Göran Beijer. Fra England var etterhvert John Broadhurst og Geoffrey Kirk regelmessige gjester ved ulike arrangementer både i Norge og Sverige. Viktig for oss var også farverige personligheter fra Danmark som for eksempel Jørgen Glenthøj, Olav Fog og Knud Christensen. Analysene og oppmuntringene som slik ble tilført, kom oss til stor hjelp i takt med at Den norske kirkes åndelige krise skjøt fart fra siste halvdel av 1980-årene da frontene i kampen om kirkens identitet ble tydelige.

Formalisert samarbeide

Samarbeidet med den svenske søsterbevegelsen *Arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse*

Fra KFs festvesper i Nikolaikirken ved Granstevnet i 1990. Faksimile fra NRKs sending «Lutheranere feirer vesper.», 14. januar d.å., regi Gunnar Grøndahl.

(aKF) ble formalisert allerede i slutten av 1970-årene. I 1981 var Dag Sandahl hovedforedragsholder på Gran og fremhevet KF-bevegelsene som en motkultur i forhold til statens borgerlige religion samtidig som han – som et neste skritt – oppfordret til opprettelse av frie synoder på skandinavisk basis.⁵ Dette vakte gjenklang og førte til at KF og etterhvert også SKG søkte sammen med søsterbevegelsene i Sverige og Danmark.

Med den engelske bevegelse Church Union var det fra norsk side tatt kontakt allerede i 1979. Etter opprettelsen av Forward in Faith (FiF) i 1992 ble samvirket utdypet med Westminster-erklæringen i 1994 og dernest formalisert ved FiFs Generalforsamling i 1995 i form av et synodesamarbeide over Nordsjøen med en felles struktur mellom FiF, SKG og Svenska Kyrkans Fria Synod.⁶ Med noe løsere tilknytning deltok også bekjennelsesbevegelser fra Danmark, Finland, Latvia og Tyskland.⁷

Kritikk av Kirkelig Fornyelse

Samtidig skulle vi også få merke at vår virksomhet ble omstridt i Den norske kirke. I begynnelsen var særlig vår gudstjenestefeiring anstøtelig, men kritikken kom etterhvert også til å gjelde våre kirkelige idealer som sådan. I 1980 satte Organisasjonenes Fellestråd ved det såkalte «Geilo-møtet» Kirkelig Fornyelse på dagsordenen med et foredrag av den senere biskop Even Fougner. På det tidspunkt var den strengt konfesjonelle lutheraner Helge Aarflot formann i kollegiet og foredragsholderen måtte noe motstrebende anerkjenne KFs lutherske profil, men kritiserte i samme åndedrag våre anliggender som unødig spissformulert. Forståelsen av menigheten som et gudstjenestefeirende fellesskap var tvilsom og embetssynet urimelig, men enn verre var hva foredragsholderen kalte «kampen mot alkoholfri nattverdvin». Hans konklusjon ble at kristenfolket ikke har noe å lære av KF, men at det allikevel kan være enkelte saker hvor de frivillige organisasjonene kan stå sammen med KF.⁸

Klimaet skjerpes

Samtidig kom konfliktnivået til å høynes betraktelig i forhold til Menighetsfakultetet. En praktikumsrektor som senere ble biskop, anklaget i 1988 KF for å føre en teologi som har mistet evangeliets utadrettede dynamikk ettersom man bare er opptatt av gudstjenestelivet og slik teologiserer i et virkelighetsfjernt og stormfritt rom. Videre gjorde han gjeldende at KF i sin arroganse ikke bare mangler bakkekontakt, men også et minstemål av solidaritet og kjærlighet til den kirke man sier at man ønsker å fornye.⁹

Etterhvert som det liturgiske fornyelsesarbeidet fra KF-miljøet også fant uttrykk i menighetenes gudstjenestefeiring, ble kritikken heftigere og da særlig på

såkalt sentralt hold. Til tross for hva man må kalle en enestående god kirkesøking, grep biskop Andreas Aarflot inn i gudstjenestelivet i Gamle Aker menighet, hvor Øystein Thelle var sogneprest og Olaf Buerud og Trond Kverno stod for det kirkemusikalske. I forbindelse med en ekstraordinær bispevisitas i 1988 påpekte Aarflot bruken av «ikke-reglementerte ledd» i gudstjenestefeiringen, blant annet menighetssvaret «Gud være lovet» etter evangelielesningen. Etter en vond og langdryg konflikt gjorde Aarflot som sin siste embetshandling som Oslo biskop slutt på det liturgiske liv i menigheten.¹⁰

Konflikt innad

Da jeg i 1989 ble innvalgt i kollegiet, ble jeg straks valgt også til formann, men valget skjedde av nød og var ikke enstemmig. Allerede i 1987 hadde uenighet vedrørende forholdet til Den norske kirke kommet til syne innad i fellesskapet. På grunn av stevnekomitéens forslag om å invitere en høyprofilert biskop fra Den norske kirke som foredragsholder ved Granstevnet i 1988, frasa Kjell Meyer seg vervet som kollegieformann. På den annen side skapte det alternative forslag om å bruke Børre Knudsen som taler ved samlingen kontrovers. I en slik konfliktsituasjon ville det normalt være formannens oppgave å sikre enhet og stabilitet gjennom samtaler og samlende prosjekter. Imidlertid skulle forhold utenfor fellesskapet komme til å sette dagsorden på en måte som fremtvang kontroversielle avgjørelser med følger innad og utad.

Retningsgivende hendelser

Det hadde seg slik at en ny prost på Gran i 1983 nektet KF å feire messe i Nikolai-kirken med den begrunnelse at vi var mot kvinnelige prester og avalkoholisert vin i nattverdfeiringen. Der og da besluttet kollegieformann Kjell Meyer at det skulle feires nattverd på hotellet.¹¹ Etter en del frem og tilbake støttet også Gran menighetsråd i 1984 prostens beslutning. Etter atter nye runder vedtok menighetsrådet at vi likevel kunne bruke kirken på fredag kveld og lørdag formiddag, men ikke til lørdagens festvesper eller messe på søndag. I denne langvarige, uavklarte situasjon besluttet et flertall i kollegiet å henlegge messefeiringen til Sanner hotell på Granavolden samtidig som vi anmodet Hamar biskop om å megle i saken. Biskop Hille foreslo da at vi kunne leie kirken til søndagsbruk for en symbolsk sum¹², men denne meglingen førte ikke frem da han avgikk for aldersgrensen. I vakansen opprettholdt imidlertid vikarierende domprost menighetsrådets avgjørelse og senere også den nytnevnte biskop, men da med den begrunnelse at utlån av kirken til KF ville være uforenlig med §1 i bruksreglementet, hvor det heter at «bruk av kir-

At det i landets kirker i dag benyttes prosesjonskors, at flere enn presten ikles liturgiske klær, at det synges bibelske salmer og halleluja-vers med evangelieprosesjon, og at praksisen med tidebønn har vokst fram i ulike menigheter, i husfelleskap, i grupper og familier – få oppfatter det nå som upassende, sært eller ‘for fromt’. Hvem hadde trodd det på 80-tallet?

Og hvem hadde trodd at landets prinsesse, statsminister, kulturministre, Fritt Ord-direktør og andre framtreddende eksellenser skulle vandre i fotsporene til nokså uglesete høykirkelige kvinner, som pilegrimer på Olavsleden, nå som den er blitt ‘allmannseie’ som merket pilegrimsled med store offentlige bevilgninger! Og hvor ble de siste ti-års liturgiske og kirkemusikalske blomstring her i landet sådd?

«Record what happened – and why!» Det var en tidligere anglikansk biskop, trofast gjest ved det årlige kirkestevnet på Gran, som kom med dette rådet – til Bønne- og arbeidsfelleskapet Kirkelig Fornyelse, populært kalt KF. Så derfor foreligger her, et par år etter sin nedleggelse, KFs ‘selvbiografi’ – *Lex orandi, lex credendi* – et historieskrift og en fyldig nekrolog over 50 år med engasjement for først og fremst Den norske kirke. I dag er det også mange andre kirkesamfunn som nyter godt av denne store gruppe hengivne kvinner og menn som KF har vært preget av.

Som konservativ og høykirkelig bevegelse oppstod bevegelsen i en brytningstid for Den norske kirke. KF framholdt sammenhengen mellom «det vi som kirke er overgitt en gang for alle» – og det livet vi er kalt til å leve som kirke og som troende mennesker.» For KF gjorde folkekirken i denne perioden ulike valg som førte bort fra den økumeniske overlevering. I dette erfarte bevegelsen å «kunne telle mange tapte slag.»

Men uansett, å skrive norsk kirkehistorie fra de siste 50 år uten å gi KFs inntreden, engasjement og uttreden fra norsk kirkeliv tilstrekkelig plass og posisjon, ville være slett håndverk. Dette gjelder også dem som innehar en posisjon i norsk kirkeliv: Å ikke kjenne KFs historie i grove trekk vil være å framstå nokså historieløs. Men her, mellom disse permene, finnes langt på vei det som er verd å vite om KF – fortalt av personer som sto sentralt i bevegelsen. De forteller om motkultur, men også om gleden i økumenisk kristentro. *Tolle et lege!* – «Ta og les!»

BOKEN ER UTGITT
I SAMARBEID MELLOM
KIRKELIG FORNYELSE OG
EFREM FORLAG

ISBN 978-82-92922-58-3

9 788292 922583

www.efremforlag.no